

Илюстрация ИЛИНДЕНЬ

ИЗДАНИЕ НА ИЛИНДЕНСКАТА
ОРГАНИЗАЦИЯ

Донка Ставрева

На 26 юний почина *Донка Комитката*. Така я наричаха и бѣше известна покойната Донка Ставрева Христова отъ с. Лера, битолско, родена презъ 1885 г.

Пресели се въ вѣчността една легендарна селянка отъ поробена Македония. Почина една жена, която съ активното си участие въ най-смѣлата терористична назидателна акция презъ 1902 г. съ убийството на кърсердара-похитителъ Джелепъ Реджо, манифестира рѣдка преданностъ и стоицизмъ съ зачисляването ѝ наедно съ етървата ѝ Сребра Апостолова, като първи жени въ редоветъ на нелегалнитѣ борби за свободата на родината си въ битолския революц. районъ. Съ преустановяване действията на Илинденското въстание, тѣ се прибраха въ България, ала Донка и тукъ не остана спокойна.

Презъ 1912 г. съ обявяването на Балканската война, при сформирването на Македоно-Одринското опълчение, покойната Донка е първата и единствена жена — *доброволка* въ редоветъ на М. О. опълчение — VIII костурска дружина, и следъ това презъ общо-европейската война и въ Македонската дивизия — 2 пѣх. македонски полкъ, по-късно преименуванъ 60 п. полкъ, където доброволно се яви, нахлузи поборническия ботушъ и мундиръ и съ пълно въоръжение биде зачислена, като се вреди и действуваше наравно съ мъжетѣ. Като такава въ М. Одр. опълчение е произведена за *ефрейторъ* и награждена съ войнишкитѣ кръстове IV и III степенъ за храбростъ, а презъ 1917 г. въ 60 п. полкъ е произведена въ чинъ *младши подофицеръ* и награждена съ войнишкия кръстъ I ст. за храбростъ.

Погребението ѝ стана на 27 юний при участието на илинденци, дружествата на Македоно-одр. опълчение, запаснитѣ подофицери, женското македон. дружество, макед. благотвор. братство, воената музика и множество познати и близки на покойната. За дейността и заслугитѣ на Донка Ставрева при опълото ѝ въ черквата „Успѣние Пресв. Богородици“ говориха: председателката на Макед. женско д-во г-жа Славова и председателя на д-во „Илинденъ“ г. Хр. Настевъ, и при гроба — председателя

Донка Ставрева — комитката

на дружеството на запаснитѣ подофицери г. Георги Поповъ.

Богъ да я прости. Покой на духътъ ѝ.

Копитаръ

„И кауркитѣ станаха комити“

Първитѣ комитки — дветѣ етърви отъ с. Лера, Битолско

Отъ с. Брѣзово, до където ни придружи съ четата си Крушовския районенъ войвода Гюрчинъ, на 19. X. 1902 г., съ ревизионната чета, подъ войводството на Тома Дивидовъ, заминахме за с. Смилево, където ни чакаше и се срѣзнахме за първи пѣтъ съ битолския районенъ войвода Георги Сугаревъ.

Още въ Крушовския районъ, въ селата Селце и Дивяцитѣ, бѣха ни казали, че турското население навѣсѣжде било стрѣснато отъ активната проява и на българската жена въ революционната борба. По селата и на пазара навѣсѣжде разпразяли, че *две каурки* убили по най-жестокъ начинъ първия богаташъ и ага въ с. Лера, Битолско, и станаха комитки. Следъ настаняването ни въ с. Смилево, мѣстниятъ ръководителъ на организацията Георги Чурановъ и районниятъ войвода Г. Сугаревъ ни заинтересуваха също съ подробноститѣ на току-що приключената афера въ с. Лера, което отстои на 10 км. подъ Смилево, вследствие на една доста смѣла

акция съ убийството на всеизвестния въ този край узурпаторъ и всесилень дѣребей *Джелепъ Реджо Сульвъ* отъ с. Лера.

Като изкупителна жертва на тази афера, тѣ ни представиха и новозачисленитѣ изпитани вече четници въ районната чета *Апостолъ Илиевъ Ушлиновски*, жена му *Сребра* и снаха му отъ братовчедъ *Донка Ставрева Ушлинова* отъ с. Лера — автори на наказателната акция съ убийството на Реджо, обявени за нелегални дейци, въ редоветъ на революционната организация.

Като типиченъ и смѣлъ революционенъ актъ, който по своя характеръ и начинъ на изпълнение, съ активното лично участие на две млади, едва 19 годишни жени — селянки, съставлява и първа по рода си терористическа акция на В. М. О. Р. организация въ битолския революционенъ окръгъ, поради което заслужава да се знае: кой е убития

Реджо, защо и какъ е убитъ, при какви обстоятелства и пр.

Ще възпроизведа текстурално, безъ подробности, само онова, което чухме лично съ Т. Дивидовъ на самото мѣсто отъ разказитѣ не само на ржководителя въ с. Смилево бай Георги Чурановъ и районния войвода Георги Сугаревъ, но и при разпита, въ присѣдствието на последнитѣ, отъ самитѣ автори на акцията, а следъ това и впечатленията и отзивитѣ, които чухме отъ населението и въ другитѣ райони при обиколката ни въ битолския окръгъ.

„И кауркитѣ станали комички“ не е заглавие на поема, нито приказка или легенда отъ забравено минало, а една действителна история за назидание на реаленъ и революционенъ актъ отъ първа величина изъ борбата на българитѣ въ Македония. Единъ добъръ сюжетъ и за една трагедия за нашитѣ писатели.

Убийството на Джелебъ Реджо Сульовъ бѣше извършено къмъ края на м. августъ 1902 г., въ с. Лера, което отстои на 15 км. отъ гр. Битоля, разположено при подножието на Пелистеръ планина, съ около 200 кжци, отъ които само 80 съ българско население, останалитѣ съ турско. Китно село, до което тече и планинската рѣка Шемница, която напоява полето и се влива въ най-горното течение на р. Черна. Българитѣ въ с. Лера бѣха, сравнително, добре обзаведени; имаха и своя уредена църква и основно училище, ала зле третирани и тормозени отъ сѣселянитѣ си турци. Поради своето изключително мѣстоположение, селото неможе да се посещава свободно отъ районната чета. Не отидохме и ние, защото мѣстниятъ ржководителъ на организацията въ сѣщото село Темелко Спасовъ¹⁾ още въ началото на пролѣтътъ 1902 г., бѣ станалъ нелегаленъ и, зачисленъ къмъ четата на *Тодоръ Байрактаровъ*, наскоро, презъ лѣтото сѣщата година, бѣ убитъ при сражението въ с. Чаирлия, битолско, кждето били загинали деветъ души, наедно съ войводата имъ, по предателство на Ив. Кулаковъ отъ сѣщото село. Сѣщата година свърши битолската гимназия и бѣ назначенъ за учителъ и ржководителъ на организацията въ с. Лера, *Цвятко Илиевъ Ушлиновски*, братъ на Апостола, но, поради аферата съ убийството на Реджо, бѣлг. население въ това село бѣше поставено подъ специаленъ строгъ режимъ и отиването на четата бѣше рисковано.

Българското население въ с. Лера винаги е било подъ неограниченъ тормозъ въ всѣко отношение отъ мѣстния богатъ *Реджо Салиевъ*, всеизвестенъ и въ окръга съ прозвището *Джелебъ Реджо*, понеже се е занимавалъ главно съ закупване на добитѣкъ и като такъвъ е билъ и главенъ доставчикъ на властта за продоволствие на цѣлия воененъ гарнизонъ въ Битоля. Сѣщиятъ дълги години преди това е билъ и *спахия*, закупчикъ на десятка, и на околнитѣ села: Рамна, Срѣбци, Цапари, Свиница, Стрежово, Метимеръ и др., поради което се е ползувалъ предъ властта и съ неограничени права и привилегии. Винаги на всѣкжде е ходилъ въоръженъ на оседланъ силенъ конь, охраняванъ отъ нѣколко свои хора, сѣщо въоръжени, които сж били и най-необузданитѣ катели въ с. Лера. Чрезъ тѣхъ е държалъ винаги въ респектъ цѣлото население и въ околнитѣ села. Независимо отъ економическия гнетъ, българското население въ с. Ле-

ра ежедневно е изпитвало и тормоза на неморалнитѣ му поплъзновения. По-хубавитѣ моми и жени не сж могли да излизатъ никакъ отъ кжщитѣ си, даже и за вода.

Презъ 1901 год., Реджо хвърлилъ око и замислилъ да потурчи за своя втора жена хубавицата *Сребра Димова Ив. Домазетова*, около 18 годишна мома отъ с. Лера. Цѣлото село заговаря и се носи отъ уста въ уста за намѣренията и заканванията на Реджо. Цѣлото семейство и роднинитѣ на Сребра сж загрижени. Тя се крие и живѣе повечето време между роднинитѣ си. Загрижено е и цѣлото българско население въ селото. Макарь да е имало много кандидати отъ добри семейства въ Лера и отъ околнитѣ села за Сребра, никой не се е решавалъ да обяви годежъ и да я вземе, защото Реджо явно се е заканвалъ, че който я вземе ще го убие и ще грабне силомъ Сребра. Последната съ сълзи на очи често е молила родителитѣ си да се изселятъ отъ с. Лера. Родителитѣ ѝ, обаче, не сж въ положение да направятъ това, защото въ такъвъ случай ще трѣбва да се простятъ за винаги и съ цѣлото си имущество и пето-членното имъ семейство ще се лиши отъ всѣкакви срѣдства за преживѣване. Най-голѣма рожба на родителитѣ ѝ е била Сребра, а другитѣ малолѣтни: синъ Христо 9 години и Траянъ — 7 годишенъ.

За всичко това съвещаватъ се съ ржководителя на организацията *Темелко Спасовъ*. Бащата на Сребра — *Димо Ивановъ* — се оплаква и на мухтарина (кмета) въ селото и го молилъ да съветва Реджо или да нареди чрезъ властта въ Битоля, да не безпокои дѣщеря имъ, защото каквото е намислилъ, никога нѣма да постигне. Тѣзи постжпки, обаче, още повече амбицирали честолюбието на всесилиния Реджо, поради което една нощъ неговитѣ хора хванали бащата на Сребра — *Димо Ивановъ*, премазали го съ бой и му се заканили, че ще го убиятъ, ако не склони дѣщеря си да пристане за ханѣма на Реджо. Следъ нѣколко дни и самиятъ мухтаринъ, като представителъ на властта въ селото, отишълъ въ кжщата имъ и заявилъ на родителитѣ на Сребра, че не е въ положение да имъ помогне и да не очакватъ нищо отъ него, защото Реджо и нему се заканилъ съ бой и пр. Съ това тѣ вече изгубили всѣка вѣра и надежда за помощъ и закрила отъ властта.

Единъ отъ многото кандидати по това време за Сребра е билъ и *Апостолъ Илиевъ Ушлиновски* отъ сѣщото село. Последниятъ, макаръ и отъ добро семейство, билъ простъ и неприлика за Сребра, поради което му било отказано първоначално. Но Апостолъ не се отчаялъ. Въпрѣки всички заплашвания и заканвания на Реджо, въпрѣки ежедневнитѣ тревоги на родителитѣ и роднинитѣ на Сребра поради нанесения побой на баща ѝ, следъ като се съветвалъ съ братовчедъ си *Темелко Спасовъ*, Апостолъ съ още по-голѣма настойчивостъ подновилъ постжпкитѣ и искалъ Сребра. Единъ день той заявилъ повѣрително на Сребра и родителитѣ ѝ: „Не се бойте отъ оня келешинъ-Реджо! Ще видимъ кой кого ще убие! Ако ме изпревари, халалъ да му е...!“

При застжпничеството на роднинитѣ и родителитѣ на Сребра, последната се съгласила тоя пжтъ и си дали дума. Скоро се и вѣнчали. На свадбата имъ взело участие цѣлото бѣлг. население. Тази имъ брачна радостъ, обаче, винаги е била съпро-

¹⁾ Темелко Сизовъ е братовчедъ на Апостолъ Илиевъ Ушлиновски.

водена и съ постоянни терзания за утрешния день отъ заканванията на Реджо. За всичко това *Темелко Спасовъ* като ржководителъ на организацията въ селото е държалъ въ течение за всичко районния войвода и ржководното околийско тѣло въ Битоля и решаватъ да се убие Реджо. Изпълнението на присждата, обаче, предоставили на ржководителя въ селото, съ огледъ да не се създаде афера, която да повлече и невинни жертви. Следъ дълги обмисляния ржководителътъ и Апостолъ уговарятъ плана за убийството на Реджо, безъ да знае другъ отъ селото. За нещастие планътъ е билъ осуетенъ поради предприетитѣ обиски отъ войски въ селото имъ, вследствие на което и ржководителътъ напусналъ и се причислилъ къмъ четата на Тодоръ. Всички усилия на Апостолъ да извърши самъ тази работа не успѣли. Вмѣсто той да издебне Реджо, хората на последния го издебнуватъ, залавятъ го надейно и го завеждатъ въ турска кжща, кждето го премазали отъ бой, за да се откаже за винаги

отъ булката си. Привидно той се съгласилъ да я изпжди отъ кжщи — харизва я доброволно за ханъма на Реджо.

Пребитъ, Апостолъ едвамъ се прибира у дома и разправя на домашнитѣ си за станалото. Всички се ужасяватъ. При тѣхъ живѣе и снаха му *Донка*, родена въ с. Смилево, преди година омжжена за братовчедъ на Апостола *Ставре Христовъ Ушлиновски*, който заминалъ на гурбетъ въ Цариградъ. Като млада булка, въ отсъствие на мъжа си, и Донка била ежедневно обезпокоявана и преследвана отъ хората на Реджо. Сутринята всичко става достояние на роднинитѣ имъ и на всички въ селото. Дошла и майката на Сребра — *Петрана Димова*. Ужасени всички почнали да плачатъ и се чудили на кого да се оплачатъ, какво да правятъ. Веднага наложили добре Апостола, увили го въ овчи кожи и подобрили и спасили положението му. (Следва)

Хр. Настевъ

(Изъ запискитѣ му като секретаръ на ревизионната чета въ Битолския револ. окръгъ)

„И кауркитѣ станали комити“

[Продължение отъ книжка 8 (88)]

Башата на Сребра — Димо Ивановъ Домазетовъ — отъ нѣколко месеци заминалъ на гурбетъ въ Цариградъ, та единствения мажъ въ дветѣ семейства билъ братътъ на Апостола — *Цвѣтко Илиевъ Ушлиновски*, учител и легаленъ ръководител на организацията въ селото, който уведомява за станалото съ брата му началството въ Битоля и районния войвода. Последнитѣ му сж повѣрили, какъ трѣбва да стане убийството на Реджо.

Апостолъ оздравѣлъ, но не кзлизалъ вече никжде. Въ лицето на баба си Петрана, на снаха си Донка, жена си Сребра и брата си Цвѣтко, той осигурява вече добри съмишленици и помагачи за реализиране уговорения по-рано планъ за премахването на Реджо.

Време за повече умувания нѣмало. Трѣбвало да се бърза. Обмислили и веднага решаватъ и разгласяватъ, че Сребра си е отишла въ бащината си къща, та като дойде Реджо да я вземе, да го обезоржжатъ, да му метнатъ вжжето около врата, да го удушатъ, а следъ това да го заровятъ безследно, безъ да разбере никой това.

Реджо, обаче, билъ доста снаженъ и физически силенъ, съ дебелъ вратъ, като бикъ, та между Апостола и Сребра се поражда загриженостъ и съмнение, дали ще успѣятъ сами да свършатъ сполучливо тази работа. За по-сигурно, решаватъ и поканватъ за съучастници Донка, на която откриватъ плана и последната се съгласява безъ всѣкакво колебание. Дали сж си клетва, че и следъ като убиятъ и заровятъ жертвата си, каквото и да стане, нѣма да разкриятъ никому нищо. За тази работа подготвили и посвѣтили напълно и майката на Сребра — *Петрана Димова*. Планътъ билъ уговоренъ съ най-големъ подробности, безъ участието на новия ръководител *Цвѣтко Илиевъ*¹⁾ за да не го изложатъ и го запазятъ въ селото, като младъ и единствена надежда по издръжката и на дветѣ имъ семейства.

Следъ нѣколко дни се разчуло вече въ селото, че Апостолъ е изпждилъ булката си, която се прибрала при майка си въ бащината си къща. Научилъ за това и Реджо, който тържествувалъ, че Апостолъ устоялъ на дадената си беса. Още на другия день Реджо изпратилъ сводници въ къщата на Петрана Димова — майката на Сребра, за да

узнае, ще му даде ли съ добро Сребра за ханѣма и, ако не, да ѝ кажатъ, че той е решилъ да я вземе по другъ начинъ, силомъ.

Майката, подготвена вече добре отъ дъщеря си Сребра, за да не узнае никой другъ, отива лично при Реджо и му съобщава, че ще му даде не само Сребра, но и Донка, понеже дветѣ сж нераздѣлни. Сполучила да го убеди, че и дветѣ били напълно съгласни да му станатъ ханѣми, ако самъ отиде презъ нѣкоя нощъ и ги вземе, за да не се узнае отъ никого въ селото, да не би да се създадатъ нѣкои нежелателни работи, съ които да се усрамятъ и пр.

Реджо, ухиленъ до уши се съгласилъ на всичко. На баба си обещалъ голѣми подарѣци, а следъ това и вѣчна материална поддржка на семейството имъ. Възложилъ ѝ да каже на Донка и Сребра да се приготвятъ, като се събератъ дветѣ наедно и на другата вечеръ ще дойде да ги вземе лично безъ да узнае никой.

За уговореното баба Петрана съобщава подробно на дъщеря си Сребра. Веднага приготвятъ здраво вжже, тесла и една пиралка.²⁾ Съобщаватъ сжщото на Апостолъ и Донка, които незабелязано сжщата нощъ се прибрали наедно у Сребрини. Така събрани, уговорили подробно и плана за начина на убийството, като си разпредѣлили кой какво ще говори, кжде ще стои и какво ще прави още съ влизането на Реджо, за да не породятъ и най-малко подозрение или съмнение въ него, още повече, че той винаги ходѣлъ въоръженъ.

На уговореното време презъ нощъта Реджо отишълъ съ всичкото си величие да вземе новитѣ си ханѣми. Баба Петрана радостно го посрѣщнала още при външната врата на къщата и го отправила веднага въ гости та имъ стая, кждето чакали Донка и Сребра, а Апостолъ предварително билъ скритъ въ съседната стая, готовъ съ вжжето и една кама. Първо го посрѣщнала и добросала любезно и ласкаво Сребра, а следъ нея сжщото направила и

¹⁾ Убитъ презъ Илинденското въстание въ сражение при с. Бухъ, въ отстѣпленieto имъ съ Б. Сарафовъ.

²⁾ Дървена бухалка (копанъ) за пране.

Донка. Последната веднага му предложила приготовления по-рано столъ и го поставили да седне обрнатъ съ гърба си къмъ вратата на съседната стая, където е Ап. столъ. Едновременно Сребра съ доста учтиви комплименти му прихванала и прибрала пушката, а следъ това и револвера, като ги окачила на стената съ качаки думи, че оръжието е за въ гората и пр.

Въ това време Донка се присламчила любезно и седнала вежливо до Реджо. Когато се приближила вече и Сребра да направи същото, внезапно задъ Реджо се хвърля Апостолъ, който съ шеметна бързина му займчилъ вжето около врата и го поваля на пода. Въ същото време, споредъ уговорения планъ, Сребра съ пириката пребила коленетъ му, а Донка съ теслата и ржцетъ му. По този начинъ Реджо е обезсиленъ и за най-малка съпротива. Съ свойствената си духовитостъ Апостолъ почналъ да го подиграва, както котката си играе съ уловена мишка. Реджо ревялъ и се разкайвалъ за всичко що е вършилъ, като умилно се молилъ за милостъ — да не го доубиватъ. Обещавалъ 5,000 турски лири да брое още на другия денъ на организацията, и на Апостолъ давалъ генерална беса, че ще му хариже и ханъмката си за жена, само да пощадятъ живота му. А Апостолъ билъ и вънредно доволенъ, че всекия до този денъ Реджо, узурпаторътъ отъ когото пишело бълг. население, е въ ржцетъ му и се жално моли. Следъ така устроената подигравателна забава, Апостолъ немилостиво пристѣгналъ здраво вжето, а Донка и Сребра задърпали силно краката му, докато изпъкнали голъмйтъ му очи и го търколили бездушенъ на пода. За да се увѣрятъ въ окончателното му издихание, тѣ се качили върху му и тъпчили сж го съ най-голѣми проклетия.

Настъпила обаче, по-трудна задача. Какъ и кжде да заровятъ безследно огромния трупъ на прословутия кърсепаръ Реджо. Болшинството въ селото сж турци, риска е билъ голѣмъ да не ги срѣщне нѣкой или види. За улеснение, отсѣкли главата, ржцетъ и краката му, като ги събрали въ единъ човалъ, а въ другъ — трупа. Така сж успѣли да ги занесатъ въ гробищата при черквата. За изкопаване новъ гробъ не останало време. Вдигнали надгробната плоча на старъ гробъ и го пхнали. Завърнали се сжщо незабелязани, доволни, че сж свършили работата сполучливо.

Донка и Апостолъ прибрали оръжието, теслата, пириката и вжето и си отишли въ къщи, където ги скрили, а Сребра останала при майка си и почистили веднага всички следи отъ кръвта и пр.

На втория денъ домашнитъ и приятелитъ на Реджо се загрижили за отсъствието му. Още повече ги усъмнило и обстоятелството, че конътъ му билъ въ къщи. Уведомяватъ властта въ Битоля, отъ кждето дошли полици за разследване. Повеже безъ конъ и охраната си не ходилъ никжде, заключението е било, че той е въ селото. По съмне-

ние властта е обискирала цѣлото село, но никакви следи отъ Реджо. Констатирани, че и всички жители въ селото сж на лице. Полицията е насочила издирванията си въ съседнитъ близки села, за кждето и заминали, но и тамъ не е разкрила нищо.

„Хубаво скроено, но лошо ушнено“ — така излъзла и тѣхната работа: Въ бързината не сж успѣли да заровятъ добре трупа на Реджо, поради което скоро се разложилъ и по неприятната силна миризма около гробищата и черквата, скоро билъ откритъ и то случайно отъ хора, които не сж подозирали ни най-малко. Веднага уведомяватъ властта и се почнало ново разследване, обиски, арести, изтезания и пр. Всички българи отъ Лера били арестувани въ Битоля. Апостолъ, Сребра и Донка,

Апостолъ и Сребра Илиеви Утленови отъ с. Лера (Битолско) съ третѣхъ нмѣ деца, живущи въ гр. Варна

обаче, успѣли да избѣгатъ и властта ги обявила за „фираръ“ (незаконни).

Въ анкетната комисия за разкрития трупъ сж взели участие съ личното си присѣствие и консулитъ на великитъ сили въ Битоля. Заключениеето на комисията е било, че убийството на Реджо е политическо, защото върху убития били намѣрени всичкитъ му скъпоценности, които е ималъ: златни и сребърни пари, златенъ прѣстенъ, часовникъ и пр., освенъ оръжието му, което не е било намѣрено и следъ втория по-щателенъ обискъ и претърсвания въ с. Лера.

За да се освободятъ отъ всѣкава отговорностъ арестуванитъ селяни — мъже и жени отъ с. Лера по тази афера, които фактически въ нищо не били виновни и не знаели абсолютно нищо по това убийство, Апостолъ веднага пригответъ специално писмо до валията въ Битоля, съ което му съобщилъ, че той е убилъ Реджо и взелъ оръжието му, като изложилъ подробно и причинитъ, за които го е убилъ, като заслужено наказание. Въ писмото обяснилъ, че арестуванитъ сж невинни и трѣбва да се освободятъ, за да не се прибѣгне до други наказания. Следъ това Апостолъ издебналъ и заловилъ двама турци-ловджий въ гората, обезоръжилъ ги, следъ което имъ далъ писмото съ заповѣдъ да го занесатъ лично на вали-паша въ Битоля и да му ка-

Реджо и, ако смѣе, да дойде да го залови. При тѣзи поръчки, като обещали, че ще ги изпълнят, освободилъ ги, като имъ повърналъ ловджийскиѣ пушки, но ги предупредилъ другъ пѣтъ да не ходятъ съ орѣжје въ гората.

Следъ нѣколко дни освободили всички арестувани съ изключение на баба му *Петрана Димова*¹⁾, която била подложена на жестоки изтезания и бѣха осъдили като съучастница на 10 год. тъмниченъ затворъ и издѣлваше наказанието си въ Битолския затворъ, наедно съ мелолѣтнитѣ си дѣца *Христо* и *Тоянъ*²⁾. Апостолъ, Сребра и Донка бѣха осъдени заочно на доживотенъ строгъ затворъ, която присѣла бѣше останала въ сила и следъ Илинденското въстание, поради което бѣха зачислени въ районната чета на Г. Сугаревъ.

Етървитѣ Сребра и Донка отъ с. Лера битолско, бѣха първитѣ жени — *комитки*, които съ пълно съзнание и рѣзка смѣлостъ се проявиха въ тази акция и заслужено бѣха зачислени презъ 1902 г. въ редоветѣ на нелегалнитѣ дейци въ битолския революционенъ районъ, кждето съ рѣдкѣ стойцизмъ отстояха суровия нелегаленъ четнишки животъ и презъ Илинденското въстание, следъ което, както много други, напуснаха родината си, като по каналенъ редъ бѣха прехвърлили границата и се приютиха въ свободна България.

Апостолъ заслужено носѣше орѣжието на убийца отъ тѣхъ кърсесаръ Реджо. Съ зачисляването му въ районната чета той бѣше станалъ най-изпълнителния четникъ и най-привързанъ къмъ своя войв да Г. Сугаревъ, койго още при втората ни среща при обиколката се изказа ласкаво за Апостола. Това констатирахме и ние лично при движението ни, когато ни придружаваше Сугаревъ съ четата си. Апостолъ изпълняваше само заповѣдитѣ на своя войвода и нищо повече. Поради особената му лека подвижностъ съ котешки стѣпки презъ време на походъ, другаритѣ му въ четата бѣха го кръстили *„Хвъркатия Апостолъ“*. Съ наивнитѣ си, но свойственъ духовити приказки на мѣстенъ диалектъ, бѣше и най-забавителния за другаритѣ си, които бѣха го обикнали много. При всѣко минаване на съмнителни и опасни мѣстности въ нощнитѣ ни походи, Апостолъ винаги бѣше въ „редния патрулъ или застава. Неговата раница бѣше и аптека — винаги пълна и съ разни продукти, които носѣше доброволно въ запасъ и услужваше на всички при крайна нужда.³⁾

Сребра и Донка вичаги бѣха съ претенции да бждатъ третираны наравно съ мъжетѣ въ четата. Поради строгия и суровъ четнишки животъ, обаче, това не бѣше нито удобно, нито възприемчиво, като млади жени да се движатъ въ сръднощнитѣ усилен походи съ четата. Инструкциитѣ бѣха, споредъ нуждитѣ да се движатъ въ по-добре организирани села за образуването женски групи, които при нужда да бждатъ въ помощъ за продоволствието на четитѣ, снабдяване и ушиване на облѣкло и припаси. На първи погледъ, никой не би повѣрвалъ, че тѣзи млади жени сж способни на такъвъ смѣлъ подвигъ.

¹⁾ Съсипана здравословно отъ изтезанията и лишенията въ затвора, наскоро следъ освобождението и починала въ с. Лера

²⁾ И двамата живи, сега съ семействата си, жители на Варна въ бедно положение.

³⁾ Апостолъ и Сребра съ 4 деца сега сж въ Варна въ бедствено положение.

Сребра съ простодушния си пронизителенъ погледъ, съ завидно стройно развито тѣлосложение, които издаваха редка жизнелюбностъ и вродена скромностъ на селска св. нливостъ, криеше въ себе си и своето кораво, но туптяще будно национално сърдце. Винаги резервирана и скромна до наивностъ въ отношенията си, тя не се смушаваше отъ никакви неспогоди и лишения при новото си положение. Тя не откриваше, обаче, тжгата за майка си, която е била изтезавана и осъдена по сжщата афера и наедно съ дветѣ ѣ братчета бѣха въ затвора, а въ отсъствието на баща ѣ кжщата и всички имоти оставени на произвола. При всѣка изразена мисль обаче, въ нея проличаваше неограничено задоволство въ пламналото ѣ отъ мсьтъ сърдце, че е премахналъ вече оня, отъ койгто цѣли денонощия сж треперели и плакали съ майка си, угрижени за утрешния день.

Донка е по-низка на ръстъ и мургавъ, но съ строго изразителни очи. Особено любознателна и винаги охотно приказва, лесно се приспособяваше къмъ всички, като добра събеседница. Доста ревнива опонентка на издржливостъ къмъ всички неспогоди и лишения при нелегалния четнишки животъ, когато ѣ се заговорѣше за извъншеното отъ тѣхъ убийство, винаги пламваше отъ озлобление, съ което издаваше и наболѣлитѣ си чувства на мжстъ и задоволство, че сж премахнали единъ злодей, койго винаги е билъ кошмаръ на мраленъ и материаленъ тормозъ въ селото имъ, а още повече за тѣхъ и семействата имъ. — Сега вече мога да умра спокойно — винаги прибавяше въ края на разговора си Донка⁴⁾.

Съ тази смѣла и единствена по рода си акция въ с. Лера, македонската българка издигна гордо знамето за защита моралнитѣ традиции на своята въра и семейна честъ, които бѣха издигнати въ култъ. Съ това тѣзи две селянки-етърви отъ с. Лера откриго и демонстративно обявиха на цѣлѣ свѣтъ, че македонската жена не е вече робиня и е способна да се бори, за да срази всѣко посегателство и проява на всѣки узурпаторъ въ родината имъ. Така, тѣ станаха първитѣ нелегални жени — *комитки* въ редоветѣ на революционната организация въ битолско.

Преди създаването на В. М. Р. О. турскитѣ бѣгове и аги, отъ рода на Реджо, въ селата бѣха галенитѣ чада на турската властъ. Вилнѣха и безчинствуваха по всички линии, безъ да ги съзвѣжаватъ законъ. Фактътъ, че две *каурки* отъ с. Лера се осмѣлиха да вдигнатъ ржка и да накажатъ така жестоко и немилостиво най-влиятелния и всесиленъ бабаинтъ и дѣребѣй въ селото си, койго съ лезията си бѣше респектиралъ и треперѣше цѣлото население въ този край, озадачи и стресна извънредно много, не само цѣлото турско население, но и турската властъ. Не бѣше се чуло *каурка* да вдигне ржка надъ турчинъ.

„И кауркитѣ станали комитки“ бѣше станало легенда, която съ още по-голѣми подробности и украшения се носѣше и предаваше отъ уста въ уста, отъ село въ село и отъ градъ на градъ между турското население. Турцитѣ разбраха и се убелиха въ една действителностъ, че при новото положение, създадено съ вдѣхновение, съ борческа способностъ

⁴⁾ На 26.VI. 1937 г., тя почина въ Варна. Остави синъ Александъръ.

и съ угорита замисълъ е довършена тѣхната роля. Ефектътъ отъ тази акция бѣше поразителенъ, даде неоспоримо добри резултати. Опомни и обузда не само ту, цигѣ, но и вѣстѣта отъ подобни прояви, които не се повториха.

Хр. Настевъ

Изъ запискитѣ, като секретаръ на реви-
зионната чета въ битолския револ. окръгъ.

Бел. 1. Апостолъ и Сребръ сж живи въ Варна съ 4 деца, въ мно о бедствено положение, само единъ синъ Александъръ и мжжа си Ставри, които сж въ Варна.

2. Донка почина на 26.VI. 1937 г., въ Варна, като остави

3. Баба Петра — майката на Сребра, следъ като излежа наказанието си въ битолския зѣтворъ, наедно съ малолѣтнитѣ си двама синове, на другата година бѣше починала въ родното си с. Лера.

4. Христо и Траянъ Димови — двамата синове на Петра и братъ на Сребра, следъ зѣтворническиятъ животъ и смъртта на майка имъ се прибиратъ при сестра си въ Варна, кждето живѣятъ и се я съ семействата си въ бедно положение.

5. Цвѣтко Илиевъ Ушлиновски — братъ на Апостола, презъ Илинденското въстание се причислява къмъ горскитѣ началници и при отстѣжлението имъ съ Б. Сарафовъ презъ Леринско пада убитъ, наедно съ други двама, въ сражението надъ с. Буфъ.